

Från något till synes stabilt och välbekant till något där konturerna bara skymtar

Detta temanummer tar sin utgångspunkt i en konferensserie, som går under namnet ”Maskulinitet i förändring”. Det är en konferensserie i skärningspunkten mellan jämställdhetspolitik, jämställdhetsarbete och ett av genusforskningens underområden som, bland annat, brukar gå under beteckningar såsom kritiska studier av män och maskuliniteter, kritisk mansforskning eller kritiska maskulinitetsstudier. Konferensen har getts årligen sedan 2010 av Länsstyrelsen i Örebro län. Oftast har den arrangerats i samverkan med Region Örebro län. Även om konferensen ägt rum i Örebro har den alltid vänt sig till en nationell målgrupp.

Vi som är redaktörer för detta nummer har olika relationer till konferensserien. Tomas Wetterberg har arbetat med jämställdhetspolitik på olika nivåer och i olika former – på Regeringskansliet och på två länsstyrelser – och har länge varit engagerad i mäns (pro)feministiska aktivism. Wetterberg är initiativtagare till konferensserien. Tobias K. Axelsson är fil dr. i genusvetenskap, lektor i pedagogik och har arbetat med konferensen vid två tillfällen.

Varför ett temanummer om ”Maskulinitet i förändring”?

Idén till detta temanummer kommer ursprungligen från en av dem som varit involverad i konferensserien: Anna Swift-Johannison, jämställdhetsstrateg vid Region Örebro län. Hon lanserade idén till redaktören för *Socialmedicinsk tidskrift*, Bo J.A. Haglund, som sedermera ombad en av oss (Axelsson) att agera som temaredaktör för vad som nu har resulterat i detta temanummer.

Konferensserien är ovanlig i sitt slag. Kanske är den till och med unik. Konferensserien fokuserar på pojkar, män och maskulinitet(er) i relation till jämställdhetspolitik – ett perspektiv som vi menar ofta varit försummat och som fortfarande behöver utvecklas, i forskning, politik och praxis. Det är vidare en konferensserie som uppmärksammat en mångfald av ämnen och som vi därmed hoppas är av intresse för en bred publik. Under konferensens tioåriga historia har den hittills berört våld, hälsa, idrott, utbildning, makt, föräldraskap, sexualitet, politik, kriminalitet och klimat. Till detta temanummer har vi bjudit in ett antal forskare för att belysa olika aspekter av dessa teman. Några av skribenterna har föreläst vid konferensserien, andra inte. På *SMT:s* webbsida har vi samlat programmen för dessa konferenser.

Varför ägnar *SMT* ett helt nummer åt kritiska studier av män och maskuliniteter med utgångspunkt i en enskild konferensserie? Är inte det väldigt snävt? Tvärtom, tror vi. För det första är genusperspektiv tämligen väl integrerade i socialmedicinsk forskning (se till exempel *SMT*:s temanummer om ”Genus i folkhälsan” från 2008 och ”Genus och alkohol” från 2014). Vår bild är dock att kritiska granskningar av män och maskuliniteter alltså kan fördjupas – inom det socialmedicinska forskningsfältet liksom inom många andra vetenskapliga discipliner och samhällsdomäner. Kanske kan detta temanummer utgöra ett, om än ett litet, bidrag till denna diskussion. För det andra är socialmedicin, i likhet med ämnet genusvetenskap och genusforskningen överlag, en tvärvetenskaplig vetenskap som anknyter till en mångfald av forskningstraditioner och som använder sig av många olika teorier och metoder. Vad socialmedicin ”är”, vad dess kärna består i, är långt ifrån självklart (om vi som genusvetare och jämställdhetspraktiker vågar yttra oss i frågan). Så förhåller det sig också inom genusforskningen. Det vore dock svårt att tänka sig socialmedicinsk forskning utan ett hälsoperspektiv eller genusforskning utan ett fokus på hur genus och makt förhåller sig till varandra – dock utan att låsa fast termerna ”hälsa”, ”genus” och ”makt” vid vissa givna definitioner. Med detta sagt hoppas vi att de bidrag som presenteras i detta nummer kan läsas som exempel på hur interdisciplinära, eller till och med postdisciplinära, diskussioner kan se ut inom genusforskningen i allmänhet och inom den forskning som fokuserar på män och maskuliniteter i synnerhet.

Pojkar/män/maskuliniteter, makt och förändring

Även om bidragen i temanumret skiljer sig åt, har de alla något gemensamt i att de diskuterar pojkar/män/maskuliniteter, makt och förändring. Beträffande det första temat – pojkar, män och maskuliniteter – är det bara en artikel som har ett tydligt *pojke*perspektiv: Hur påverkar genusnormer och genusstrukturer inom förskola och skola vilka genuspositioner olika grupper av pojkar kan inta (Heikkilä)? Övriga bidrag fokuserar snarare på vuxna *män*.

På vilka sätt – det vill säga med hjälp av vilken empiri, vilka teoretiskt-begreppsliga förståelser och utifrån vilka metodansatser – män diskuteras, varierar dock i numret. Ett välbekant spänningsförhållande, mellan män som hinder eller resurs för ökad jämställdhet, tas upp i flera bidrag. Tydligast uttrycks kanske detta i de bidrag som behandlar våld (Strid & Meier-Arendt), kriminalitet (Pettersson) och jämställdhetsarbete (Wetterberg), där mäns *över*representation inom våldsutövning och kriminalitet samt *under*representation inom jämställdhetsarbete avhandlas. Ett liknande spänningsförhållande behandlas i de bidrag som berör faderskap (Axelsson), idrott (Alsarve) och klimat (Hultman), där mäns möjligheter till ansvarstagande och agentskap betonas. Vare sig det gäl-

ler mäns barnomsorgspraktiker, våldsprevention inom idrott eller mäns roll i klimatomställningen, har män en avgörande betydelse som förändringsagenter. Avslutningsvis är ”män” – som ord, term eller begrepp – inte helt oproblematiskt. Här finns många teoretiska, empiriska och politiska förståelse att använda sig av, vilket återkommande tas upp i, bland annat, feministisk teori (inklusive kritiska studier av män och maskuliniteter), jämställdhetspolitisk debatt och politisk aktivism. Den här temaledaren är dock inte rätt plats att utröna detta. Här nöjer vi oss med att konstatera att bidragen i numret skiljer sig åt i sin syn på män. Oaktat dessa skillnader finns det åtminstone en sak som förenar bidragen, nämligen en kritisk hållning till män, inklusive vad som förknippas med män och vad män gör, i relation till en mångfald av maktförhållanden.

I enlighet med konferensserien ”Maskulinitet i förändring” används följaktligen begreppet maskulinitet – eller snarare *maskuliniteter*; i plural – i nästan alla bidrag i temanumret. Det är ett komplext och delvis omtvistat begrepp där det finns ett flertal kompletterande definitioner, liksom empiriska tillämpningar, teoretiska utgångspunkter och politiska positioneringar att inta. En av många skiljelinjer beträffande definitioner handlar om huruvida begreppet avser ett slags idégoods rörande ideal och normer eller om det ska förstås på ett relationellt och praktikorienterat vis. I många fall överlappar dessa definitioner varandra i konkreta empiriska analyser. Här finns det många positioneringar att inta, som i sig är inspirerade av olika feministiska tanketraditioner, till exempel radikal feminism (Strid & Meier-Arendt), queerteori (Berggren) och materiella-diskursiva traditioner (Hearn).

Det är svårt att tänka sig vare sig jämställdhetspolitik eller genusforskning utan en mångfald av kritiska perspektiv på *makt* – i relation till män och/eller maskuliniteter. Makt kan sägas utgöra numrets andra genomgripande tema. Vissa bidrag angriper frågan om könsmaktförhållanden utifrån specifika feministisk-teoretiska tanketraditioner; andra diskuterar maktfrågor i relation till empiriska forskningsresultat eller i relation till svensk jämställdhetspolitik. En genomgående tematik är om, i vilken mån och på vilka sätt dessa komplexa mönster av kön och makt är stabila eller, för att knyta till numrets tredje genomgående tema, *föränderliga*.

Det är viktigt att inte läsa ordet ”förändring” i en enbart positiv mening. Flera av bidragen lyfter fram förändringar som orsakat väsentligt lidande och som förhindrar en omställning i riktning mot bland annat jämställdhet och ekologisk hållbarhet: (mäns) motstånd mot jämställdhet och antifeministiska rörelser (Hearn) samt (mäns) våld mot naturen (Hultman). Men förändringar som går i en mer positiv riktning diskuteras också i temanumret, till exempel möjligheter till förändring av de maskuliniteter som premierar brott (Pettersson) och större möjligheter för idrottsmän att öppet visa sin sårbarhet (Backman). Sammant-

get kan inte bidragen i temanumret peka ut entydiga förändringsriktningar. Det kanske inte ens är möjligt när bidragen sinsemellan, för att spegla den mångfald av teman som konferensserien ”Maskulinitet i förändring” behandlat, är så olika. Men det beror nog också på att förändring i sig inte kan reduceras till ett objektivt (mätbart) begrepp, särskilt inte i den typ av maktkritisk forskning som presenteras i numret. Snarare är förändring ett politiskt och normativt laddat begrepp. Vilka förändringar som är oönskade respektive önskade kan diskuteras – vilket också görs i temanumret som helhet.

Artiklarnas innehåll och relation till konferensseriens teman

Temanumret inleds med en artikel av Tomas Wetterberg, som gärna kallar sig femokrat. Wetterberg beskriver i ”Maskulinitet i förändring – en konferensserie i tiden” hur konferensserien kom till och reflekterar över dess syften ur ett jämställdhetspolitiskt, praxisorienterat och maskulinitetsteoretiskt perspektiv. Wetterberg argumenterar för att det behövs en god dialog mellan forskning och praktik. Han beskriver hur han själv ofta intagit en sådan roll, som länk mellan maskulinitetsforskning och jämställdhetspolitik, och att sådana former av samarbeten krävs även fortsättningsvis.

I artikeln ”Maskulinitetsteorier i förändring: nya begrepp, nya tolkningar” av Kalle Berggren, biträdande lektor vid Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, beskrivs och problematiseras hur marxistfeministisk teori, radikalfeministisk teori och queerteori influerat kritiska studier av män och maskuliniteter samt tillämpats på olika sätt inom detta fält. Artikeln bidrar också med en begreppsgenomgång, där några av de vanligare maskulinitetsteoretiska begreppen kritiskt diskuteras, både de strikt vetenskapliga och de som kommit att bli vanliga genom populariserade diskurser.

Mia Heikkilä, biträdande professor i pedagogik vid Åbo Akademi, analyserar i artikeln ”Vilka är *pojkar*? En diskussion om dimensioner av pojkspositioner i skola och utbildning” olika genuspositioner som pojkar kan inta. Analysen baserar sig på läsningar av tidigare forskning om ”pojkar i skolan”. Resultaten visar att det finns en mängd positioner som pojkar intar inom utbildningsväsendet. Heikkilä argumenterar därför för att analyser bör ta hänsyn till den komplexitet som präglar pojkars liv och de inbördes olikheter och ojämlikheter som finns pojkarna emellan.

Tobias K. Axelsson, fil. dr i genusvetenskap och lektor i pedagogik vid Örebro universitet, identifierar i artikeln ”Kan man forska om pappor och föräldraskapsstöd utan genusteori?” hur pappor beskrivs i ett urval av tidigare forskning om möten mellan pappor och föräldraskapsstödjande professioner. Pappor beskrivs som exkluderade, som behövande, som ambivalent ansvariga eller som en del av ett ”vi”. Hur pappor beskrivs, menar författaren, beror till stora delar

på om och hur genusteori och specifika genusteoretiska begrepp tillämpas i analysen.

Våldsprevention inom lagidrott behandlas av Daniel Alsarve, fl. dr i historia och forskare i idrottsvetenskap vid Örebro universitet. I den begreppsutredande artikeln ”Vägen till en genusmedveten, våldspreventiv modell för den mansdominerade lagidrotten” undersöks relationen mellan maskulinitetsideal, våld och möjligheter till förändring på inomidrottslig nivå. Mot bakgrund av empirisk forskning om våld i mansdominerad lagidrott och maskulinitetsteorier om våld, utvecklas en våldspreventiv modell för idrottens mikro-, meso- och makronivåer. Modellen förordar idrottsledares närvaro, ifrågasätter tystnadskultur samt uppmuntrar lek och prestation före resultat.

I den teoretiskt präglade artikeln ”Våld som system: våld, maskulinitet och förändring” tar Sofia Strid, docent i genusvetenskap vid Örebro universitet, och David Meier-Arendt, doktorand och forskningsassistent i sociologi vid Technische Universität Darmstadt i Tyskland, utgångspunkt i den svenska jämställdhetspolitikens delmål om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Det är inom detta delmål som ojämställdheten är som störst. Författarna argumenterar för att våld utgör könsmaktsordningens organiserande princip och förordar en autotelisk och systemorienterad förståelse av våld, enligt vilken våld är konstituerande för maskulinitet.

Stina Backman, lektor vid Tema Genus vid Linköpings universitet, utforskar i artikeln ”Jag lider av mental ohälsa men jag är inte mentalt svag” mediala representationer av elitidrottande män. Med utgångspunkt i ett material som sträcker sig över de senaste 45 åren, observerar Backman förändringar i hur manliga elitidrottares psykiska (o)hälsa gestaltas. De inledningsvis heroiserande sjukdomsberättelser som präglar undersökningsperiodens början förändras och kommer över tid även att inkludera gestaltningar av idrottsmän, där psykisk ohälsa och sårbarhet inte ses som oförenligt med maskulinitet.

Relationen mellan män, maskuliniteter och klimat diskuteras i en autoetnografisk artikel av Martin Hultman, docent i teknik-, vetenskaps- och miljöstudier vid Chalmers tekniska högskola i Göteborg. I ”Män i klimatkrisen” beskriver Hultman både sitt eget engagemang och andra aktörers sociala mobilisering mot destruktiva maskulinitetsnormer, för jämställdhet och klimatomställning. Den personliga skildringen sätts i relation till den tidigare forskning Hultman bedrivit om industrimoderna, ekomoderna och ekologiska maskuliniteter. Avslutningsvis lyfter Hultman fram vikten av att skapa visioner där mäns övergrepp mot kvinnor och natur upphör.

Tove Pettersson, professor i kriminologi vid Stockholms universitet, diskuterar i artikeln ”Kriminalitet, maskulinitet och möjligheter till förändring” hur brottslighet och brottsprevention inte kan förstås utan ett kritiskt maskulini-

tetsperspektiv. Petterssons artikel pekar dels på problem: Maskulinitetsnormer kopplas ofta till våldspotential och homosocial disciplinering. Dels pekar artikeln på möjligheter: Det finns en mångfald av positiva maskulinitetsnormer och, dessutom, möjligheter att med inspiration från undoing gender-teoretiska perspektiv utveckla arbets- och förhållningssätt som inte bara förändrar maskulinitetsnormer – utan som också minskar genuskillnader överlag.

Temanumret avslutas med en artikel där Jeff Hearn, seniorprofessor i genusvetenskap vid Örebro universitet, kommenterar konferensserien ”Maskulinitet i förändring” som fenomen i ett vidare politiskt och forskningsmässigt sammanhang. I artikeln ”Contextualising Conferences” reflekterar Hearn över konferensseriens bakgrund och vad konferenser egentligen är. Frågan om den svenska länsnivåns och Örebros specifika roll diskuteras, liksom kritiska aspekter av konferensernas inramning, politiska orientering och innehåll (inklusive innehållsliga luckor). Vidare reflekterar Hearn över vilka som får tala, vilka som samverkar med vilka och vilka individer/institutioner som kan möjliggöra arrangemang som dessa.

Vi vill understryka att vi inte har några anspråk på att göra konferensserien ”Maskulinitet i förändring” rättvisa med de artiklar som temanumret innehåller. Inte heller menar vi att artiklarna representerar det omfattande och relativt väl institutionaliserade forskningsfältet kritiska studier av män och maskuliniteter. Naturligtvis finns det teoretiska, empiriska och politiska luckor och tystnader i temanumret. Men tillsammans exemplifierar artiklarna några av de kritiska diskussioner som pågår i aktuell genusforskning, jämställdhetspolitisk debatt och praktiskt jämställdhetsarbete rörande de teman som konferensserien berört: våld, hälsa, idrott, utbildning, makt, föräldraskap, sexualitet, politik, kriminalitet och klimat.

Tack

Vi vill tacka *Socialmedicinsk tidskrifts* redaktion för möjligheten att ”låna” tidskriften för att uppmärksamma jämställdhetspolitiska och genusvetenskapliga frågor med fokus på pojkar, män, maskuliniteter, makt och förändring. Tack också till er skribenter som så frikostigt delat med er av er tid för att författa bidrag till numret. Vi vill dessutom rikta ett tack till er som ställt upp som granskare av några av artiklarna i detta nummer: Håkan Larsson, professor i idrott, inriktning utbildningsvetenskap vid Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm; Christian Lundahl, professor i pedagogik vid Örebro universitet; Sven-Axel Månsson, professor i socialt arbete vid Malmö universitet; Johanna Niemi, professor i juridik vid Åbo Akademi.

Vi vill också rikta ett tack till alla som medverkat i konferensserien genom åren: till er som dragit i trådarna, till er som stått på scen och till er som suttit

temaledare

i publiken. Särskilt vill vi tacka de landshövdingar i Örebro län som fortsatt att uppmuntra och dessutom frontat konferensserien ”Maskulinitet i förändring”: först Rose-Marie Frebran och sedan Maria Larsson. Vi hoppas att konferensserien får fortleva och utvecklas. Och ännu mer hoppas vi att den – tillsammans med andra jämställdhetspolitiska interventioner med ett kritiskt mans- och maskulinitetsperspektiv – kan bidra till att nedmontera könsmaktsordningen och dess skadliga konsekvenser.

Slutligen vill vi tacka Anneli Jöesaar, som målat temanumrets omslag. I vår dialog med konstnären funderar hon över sitt eget verk i termer av att det kanske skildrar skribenternas ”tankar i ett föränderligt landskap”. Eller kanske avbildas någon sorts förändring ”från något till synes stabilt och välbekant till något där konturerna bara skymtar ... eller håller de på att ta form?”

Tobias K. Axelsson
fil. dr i genusvetenskap och lektor i pedagogik, Örebro universitet

Tomas Wetterberg
föreläsare och sakkunnig i jämställdhetsfrågor